

Venemaa strateegiline mõjutustegevus Eestis 2020–2025¹

HOLGER MÖLDER
Tallinna Tehnikaülikooli
dotsent

VLADIMIR SAZONOV
Tartu Ülikooli Vana-Lähi-Ida
uuringute kaasprofessor

Venemaa ja lääneriikide suhted hakkasid konfrontatsiooni suunas liikuma „oranži revolutsiooniga“ Ukrainas ja „rooside revolutsiooniga“ Gruusias aastail 2003–2004, mida Venemaa tõlgendas kui Lääne liberaalse väärtussüsteemi tungimist tema mõjusfääri. Venemaa on aktiivselt levitanud strateegilist narratiivi, et NATO laienemine Ida-Euroopas on suunatud Venemaa julgeoleku vastu ja säilitanud müüdi Balti riikidest kui Venemaa-vastasest Lääne eelpostist (Winnerstig, 2014).

1 Artikkel valmis projekti PROF4 „Venemaa ajaloolised ja poliitilised narratiivid Kremli mõjutustegevuses suunatud Lääne (sh Eesti) ja Ukraina sihtauditooriumile Vene-Ukraina sõja kontekstis“ toetusel.

Stanfordi Ülikooli professor ja endine Ameerika Ühendriikide suursaadik Moskvast Michael McFaul on väitnud, et Vladimir Putin oli tol ajal avatud vaba-kaubandusele ja koostöö arendamisele Läänega, kuid järsult vastu ühiskonna demokratiseerimisele (McFaul, 2022). Eesti ja Venemaa kahepoolsetes suhetes avaldusid need pinged tugevamini 2005. aastal, kui Eesti lisas kahepoolsele allkirjastatud piirilepingu ratifitseerimisseadusele preambuli, milles viidati Tartu rahulepingule ja Eesti Vabariigi põhiseaduse artiklile 122, millega on põhiseaduses sätestatud piiri osaliselt muudetud. See tõi kaasa Venemaa vastureaktsiooni, mistõttu allkirjastatud leping on tänaseni ratifitseerimata.

Eesti-Venemaa suhete pingestumist 2005. aastal võib võtta kui ühte eelhoiatust Venemaa ja Lääne vahelise staatusliku konflikti² eskaleerumisest, millele järgnesid Putini lääneriike süüdistav kõne Müncheni julgeolekukonverentsil aastal 2007, Venemaa toetatud pronksioo rahutused Eestis samal aastal ja Venemaa-Gruusia sõjategevus 2008. aastal. Seetõttu peaksime hindama pingeid Eesti ja

2 Rahvusvahelistes suhetes väljendab staatuslik konflikt eriarvamusi riikide suhtelise staatuse ja mõjuvõimu üle rahvusvahelises hierarhias. Venemaa staatuslik konflikt Läänega põhineb tema suurvõimu ambitsioonidel ja vaenulikkusel Euroopa liberaaldemokraatlike väärtuste vastu.

Venemaa Föderatsiooni kahepoolsetes suhetes laiemas strateegilises kontekstis, kuna see ei ole ainult kahe riigi vaheline küsimus, vaid osa laiemast konfrontatsioonist külma sõja järgse liberaalse ja reeglitepõhise rahvusvahelise süsteemiga ning seda väljendavate rahvusvaheliste institutsioonidega, nagu NATO ja Euroopa Liit.

Liitumine NATO ja Euroopa Liiduga 2004. aastal tekitas Venemaale võimalusi kasutada Eestit platvormina lääneriikide ja nende institutsioonide vastu suunatud mõjutustegevuseks, kasutades selleks ühis-

**Venemaa strateegiline
mõtlemine määratleb
Eestit NATO ja Euroopa
Liidu „haavatava osana“,
kus olulisteks vastasseisu
eskaleerivateks
väljunditeks võivad
saada siseriiklik
ebastabiilsus, etnilisel
ja kultuurilisel pinnal
tekkinud konfliktid ning
hirmukultuuri levik.**

konnas tekkinud majanduslikke, poliitilisi ja sotsiaalseid pingeid ja probleeme, aga samuti konkreetseid sihtrühmi, nagu Eesti venekeelne kogukond või alternatiivsed poliitilised liikumised. 2021. aastal koostasid Venemaa ametivõimud ebasõbralike riikide nimekirja, kuhu sattusid USA, Ühendkuningriik, Poola, Ukraina, Tšehhi, Gruusia, Eesti, Läti ja Leedu (Hankewitz, 2021).

Intervjuus USA konservatiivse ajakirjaniku Tucker Carlsoniga (veebuaris 2024)

eitas Vladimir Putin kavatsust rünnata Balti riike (Putin, 2024), kuid intervjuu võimaldas Kremlil esitada Lääne publikule oma propagandistlikke narratiive, sh manipuleerida ajalooliste faktidega, ning veenda kodumaist publikut Venemaal, et lääneriigid on endiselt valmis tema režiimiga suhtlema. Venemaa strateegiline mõtlemine määratleb Eestit NATO ja Euroopa Liidu „haavatava osana“, kus olulisteks vastasseisu eskaleerivateks väljunditeks võivad saada siseriiklik ebastabiilsus, etnilisel ja kultuurilisel pinnal tekkinud konfliktid ning hirmukultuuri levik (Mölder, 2011, 2021).

Sarnastest strateegilistest ambitsioonidest on lähtunud Venemaa vaenutegevus Ukraina vastu, sest veel vahetult enne Ukraina sõja eskaleerumist 2022. aasta veebruaris eitas Kreml kavatsust ka Ukrainat rünnata (Isachenkov, 2021). Venemaa ja Lääne institutsioonide (EL, NATO) vaheline staatuslik konflikt sai hoogu juurde 2013. aastal kavandatud Euroopa Liidu ja Ukraina vahelise assotsiatsioonilepinguga, millele Venemaa Föderatsioon aktiivselt vastu seisis. Venemaa strateegilised ambitsioonid alates 2014. aasta algusest – pärast venemeelse presidendi Viktor Janukovitši kukutamist Ukrainas, Krimmi annekteerimist ja sõjategevuse algust Donbassis – viitavad liikumist uue ja rohkem polariseerunud maailmakorralduse suunas, kus rahvusvaheliste organisatsioonide (ÜRO, EL, NATO) mõju väheneb ja suurriigid jagavad oma mõju mõjusfäärideks jaotunud multipolaarses maailmas, nagu see toimus kolonialismi kõrgajal 19. sajandil (Mölder, Sazonov & Värk, 2014, 2015).

KREMLI MÕJUTUSTEGEVUS EESTIS

Kreml'i mõjuoperatsioonid on suunatud Eesti poliitilisele ja majanduslikule võimule, pöörates erilist tähelepanu kohaliku venekeelse kogukonna probleemidele, kes on olnud aastakümneid Venemaa meedias kanalite levitatavate meediadiskursuste ja narratiivide mõju all. Vene telekanalid

ja veebimeedia keelustati Eestis pärast Venemaa täiemahulist sõjalist sissetungi Ukrainasse veebruaris 2022, kuid enne keelustamist jälgiti Eestis Venemaa meediaväljaandeid laialdaselt.

Kremli-meelsed meediakanalid valitsesid eriti venekeelset televisiooniauditooriumi, mis on olnud vanema generatsiooni jaoks peamine teabekanal. Pikka aega püüdsid ametiasutused avalikkust veenda, et Eesti kanalid ei suuda vene kanalitega konkureerida ja Eestis ei ole vaja kulutada ressursse venekeelsetele avalik-õiguslikele telekanalitele.

Pärast enam kui kaks aastakümnet kestnud poliitilist arutelu venekeelse telekanali vajaduse üle käivitati esimene avalik-õiguslik venekeelne telekanal 2015. aastal, kuid murranguline poliitiline otsus ei sündinud lähtuvalt vähemusrahvuse infovajaduse tunnustamisest, vaid oli ajendatud sündmustest Ukrainas ja Venemaa propaganda kasvavast lainest (Jõesaar, 2015: 45–51).

Alates veebruarist 2022 on ETV+ jälgitavus suurenenud. Kui 2022. aasta veebruaris vaadati Venemaa telekanaleid RTR Planeta (4,3 protsenti), PBK (3,1 protsenti) ja NTV Mir (2,8 protsenti) rohkem kui kohalikku venekeelset kanalit ETV+ (1,4 protsenti), siis 2024. aasta veebruaris oli ETV+ päevane osakaal 1,9 protsenti (Kantar Emor, 2022, 2024).

Venemaa teabekanalite sulgemist ei tohiks vaadelda kui garantiid, et nende otseste või kaudsete vahenditega (nt sotsiaalmeedia, internetiallikad, satelliit-televisioon, inimestevahelised kontaktid) edastatav teave ei jõua enam potentsiaalsete tarbijateni, kuivõrd infomõjutustegevus võib võtta palju varjatuma vormi. Eesti meedia- ja kommunikatsiooniekspert Ilmar Raag (2022) hoiatab, et Vene meedia blokeerimine on vaid 20 protsenti Venemaa mõjuoperatsioonide vastu võitlemise eesmärgist ega mõjuta publiku hulka jõudva desinformatsiooni hulka, sest täpse teabe olemasolu ei takista selle vääriti tõlgendamist. Eesti ametiasutuste

meetmed avaldavad survet Venemaalt lähtuva teabe levimisele, andes märku, et Ukraina vastu peetava sõja õigustamist Eestis ei lubata.

Elav näide Venemaast kui hirmukultuuri lähteallikast pärineb 2010. aastast, mil Venemaalt sai alguse tatrapaanika – inimesed hakkasid kuulujuttude põhjal tatart kokku ostma ning uudis eesootavast hinnatõusust ja tatrapuudusest levis kiiresti ka Eestisse (Lamp, 2010).

Koroonapandeemia ajal levisid Venemaalt Eestisse vaktsiinivastased meeleolud, mis kogusid just Venemaal massilist toetajaskonda. Ohud võivad tulla Venemaa-põhistest sotsiaalmeediavõrgustikest VKontakte ja Odnoklassniki, millega Venemaal levivad hirmud ja vandenõuteooriad leiavad sageli kiirtee Eesti tarbija juurde, kuid olulist rolli mängivad ka laialt kasutatavad võrgustikud, nagu Facebook, X (Twitter), Telegram, Instagram ja TikTok (Fredheim & Gallacher, 2018). NATO StratCom COE aruande kohaselt on VKontaktil Eestis umbes 327 000 ja Odnoklassnikil 250 000 kasutajat (Dek, 2018).

Venemaa mõjuoperatsioonid õhutavad hirmu migrantide ja pagulaste, euroatlantilise poliitilise ja julgeolekukeskkonna ülesehituse aluste ja selle institutsioonide (nt NATO, EL) ning lääneriikide identiteedi, liberaalsete ideede ja väärtuste suhtes ning levitavad kuvandit „dekadentlikust Läänest“ (Mölder, 2021). Need narratiivid räägivad Lääne „ebamoraalsusest“, mida kontrollivad seksuaalvähemused (nn *Gayropa* narratiiv³), või NATO „väärtegudest“ ja „agressioonist“ (Eslas, 2017).

Venemaa süüdistab Eestit pidevalt venevastaste tunnete ja emotsioonide õhutamises ning õhutab venekeelse sihtrühma seas

3 *Gayropa* (vn *Γεϋροπα*, sulandsõna sõnadest *gay* ja *Europe*) on homfoobne loosung, mida kasutatakse sageli Venemaa propagandanarratiivides, viidates Euroopa tsivilisatsioonile vastandina konservatiivsele vene tsivilisatsioonile.

patriootilisi tundeid ja püüab neis tekitada hirmu oma etnilise identiteedi võimaliku kaotamise ees (Lucas & Pomerantsev, 2016). Populaarsetes narratiivides rõhutatakse venekeelsete inimeste õiguste rikkumist hariduses, kultuuris, ühiskonnas ja poliitilises elus (nt võimude otsused piirata venekeelset meediat ja kooliharidust) ning esitatakse pilt kohalikest venekeelsetest inimestest kui „vihatud vähemusest, kes on oma rahvusliku identiteedi tõttu jäetud ilma paljudest põhiõigustest“ (Mölder & Sazonov, 2020: 87).

Venemaa ametivõimud on aktiivselt toetanud erinevaid vaenulikke hoiakuid oma lähinaabruses asuvate haavatavate NATO riikide, sealhulgas Eesti suhtes, kuna on märke Venemaa luureteenistuste aktiveerumisest Eestis. 2024. aastal puhkes

***Venemaa teabekanalite
sulgemist ei tohiks
vaadelda kui garantiid,
et nendega edastatav
teave ei jõua enam
potentsiaalsete
tarbijateni, kuivõrd
infomõjutustegevus võib
võtta palju varjatuma
vormi.***

skandaal TÜ Johan Skytte poliitikauuringute instituudi rahvusvahelise poliitilise teooria professori Vjatšeslav Morozovi ümber, kes osutus Venemaa sõjaväeluure (GRU) spiooniks (Einmann, 2024; Espak, 2024; Hosaka, 2024). Harju Maakohus mõistis Morozovi 2024. aasta juunis süüdi Eesti Vabariigi vastases tegevuses (Kaitsepolitseiamet, 2024). Venemaa

propaganda püüdis teda aga esitada Eesti võimude ohvrina (Baltnews, 2024).

Eesti Ühendatud Vasakpartei (EÜVP) liige ja venemeelse rühmituse „Surematu rügement“ aktivist Sergei Seredenko peeti Eesti-vastase tegevuse kahtlusega kinni ja mõisteti Eesti vastu suunatud tegevuse eest riigireetmises süüdi 2022. aastal. Süüdistuse kohaselt tegi ta 2009. aasta novembrist kuni 2021. aasta märtsini koostööd Venemaa valitsusasutuste nimel tegutsevate isikutega ja abistas neid Eesti põhiseadusliku korra, suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse vastases vägivaldats tegevuses ning toetas nende Eesti-vastast luuretegevust, edastas nende teavet, koostas ja avaldas nende juhendamisel artikleid ning osales nende ja nende organisatsioonide korraldatud üritustel (Einmann, 2022).

Balint jt (2022) analüüsisid juurdepääsupiirangute mõju Kremli propagandakanalile RT (Russia Today) ning tulemused näitavad, et piirangute tõttu vähenes internetiliiklus RT veebisaitidele EL-ist kuni 75 protsenti.

Friedrich Eberti fondi tellitud uuring näitab aga, et Eestis on endiselt palju inimesi, kes jagavad Kremli informatsiooni väärtusi ja hoiakuid. Uuringu kohaselt on Eesti venelased üldiselt meedia suhtes kriitilised, kui kajastatakse sõda Ukrainas. Venekeelse elanikkonna segadusest ja killustatusest annab tunnistust asjaolu, et neist 54 protsenti ei pea ja vaid 40 protsenti peab Venemaad ohuks Euroopa julgeolekule. Rohkem kui kolmandik Eesti venelastest ei usalda Eesti meediat, kuid veelgi vähem usaldavad nad ametlikku Venemaa meediat ja Venemaa sõltumatut või opositsioonilist meediat, ent nad ei usalda ka Lääne meediakanaleid (Altsaar, 2023).

**KREMLI-MEELSED POLIITILISED
DISKURSUSED UKRAINA SÕJA AJAL**
Riigikogu valimised 2023. aastal näitasid, et toetus Kremli-meelsetele jõududele Eestis pole veel jõudnud

märkimisväärselt tasemele, kuid on kasvanud. Eesti Ühendatud Vasakpartei (EÜVP) on Eestimaa Kommunistliku Partei järeltulija, kuid pikka aega oli see peamiselt venemeelne organisatsioon, mida juhtis Kremli-meelne Maardu linnapea Georgi Böstrov (1944–2015). Mõned erakonnaliikmed on olnud Vene Kaasmaalaste Koordineerimisnõukogu liikmed. EÜVP moodustas koalitsiooni Kremli-meelse liikumisega Koos/Vmeste, mida juhtisid krüptoärimees Oleg Ivanov ja endine riigiametnik Aivo Peterson. Peterson töötas aastatel 1992–2004 Eesti Piirivalveametis, kuulus aastatel 2002–2008 Eesti Keskerakonda ja 2008–2011 Sotsiaaldemokraatlikku Erakonda, kuid hiljem on silma paistnud Kremli-meelsete seisukohtade kordamisega Ukraina sõja suhtes.

Ivanov on nimetanud Ukrainas toimunud Butša veresauna lavastatuks ja võrrelnud venelaste olukorda Eestis juutide olukorraga Natsi-Saksamaal (Oskolkov, 2023). 2023. aastal kolis krüptorahaga tegelev ärimees Ivanov Venemaale ning 2024. aasta detsembris teatas ta erakonnast lahkumisest (Solts, 2023). Endise EÜVP juhi Igor Rosenfeldi sõnul oli see pigem pragmaatiline otsus, et pääseda valimistele (Levtšenko, 2023). Koos/Vmeste liikumine loodi 19. mail 2022, pärast Venemaa täiemahulist sissetungi Ukrainasse.

2023. aasta Riigikogu valimistel kogus EÜVP 2,39 protsenti antud häältest (kokku 14 605 häält), mis jäi alla 5-protsendilise künnise, et parlamendis esindatus saada, ent suurendas oluliselt hääle arvu võrreldes eelmiste, 2019. aasta valimistega, mil ta sai vaid 0,1 protsenti häältest (kokku 510 häält).

Ida-Virumaa valimisringkonnas nr 7 sai ta 14,9 protsenti häältest (suuruselt teine tulemus Keskerakonna järel) ja suurendas hääletesaaki kahes Tallinna valimisringkonnas (nr 2 ja 1) vastavalt 4,9 protsenti ja 3,3 protsenti häältest, mis näitab, et erakond on muutunud populaarsemaks eelkõige venekeelse elanikkonnaga piirkondades

ja suure panuse hääletesaaki andsid Kremli-meelse erakonna Koos saadikukandidaadid. Novembris 2023 valis EÜVP uued juhid ja nimetas erakonna ümber uueks vasakpoolseks organisatsiooniks nimega Vasakpoolsed.

EÜVP häältest enamuse sai Ida-Virumaa valimisringkonnas erakonna esikandidaat Aivo Peterson, kes kogus 3968 häält,

Ivanov on nimetanud Ukrainas toimunud Butša veresauna lavastatuks ja võrrelnud venelaste olukorda Eestis juutide olukorraga Natsi-Saksamaal.

mis oli Ida-Virumaa valimisringkonnas sõltumatu kandidaadi Mihhail Stalnuhhini järel suuruselt teine individuaalne tulemus. Seejuures on ka endine Riigikogu liige Stalnuhhin sageli avalikult toetanud Kremli-meelseid seisukohti. Näiteks 11. veebruaril 2022 andis ta Saksa uudisteportaalile Taz intervjuu, milles ütles, et ei usu Venemaa sõjalisel agressioonil Ukraina vastu, kuid usub Ukraina provokatsioonidesse. Stalnuhhin ütles: „Ukraina president Volodõmõr Zelenskõi on kloun, kes viib oma riiki hävingusse.“ (Kask, 2022; Petrosyan, 2022)

Peterson, kelle plussiks olid tema eestlaslik taust ja kogemus Eesti poliitikas, kirjeldas oma edu valimistel: „Hääled lebasid maas ja keegi pidi need üles korjama“ (Oskolkov, 2023). 2024. aasta Euroopa Parlamendi valimistel Eestis kandideeris Peterson erakonna Koos nimekirja ainsa liikmena, kogus üle riigi 11 503 häält ja ei osutunud valituks. Valimiste põhjal

võib järeldada, et otsene poliitiline toetus Kremli-meelsetele jõududele Eestis on jäänud 2–3 protsendi piiresse.

2023. aastal sõitis Peterson Moskvasse ja Venemaa poolt okupeeritud Donetskisse. Avalikes esinemistes süüdistas ta Eesti ajakirjandust Ukraina sõja kallutatud kajastamises ja toetas mitmeid Venemaa meedia levitatavaid vandenõuteooriaid (Voomets & Lind, 2023). Moskvas osalesid Peterson ja Ivanov populaarses saates „Solovjov Live“, mis on üks tuntumaid YouTube'i kanaleid Venemaal levitamaks Kremli-meelset propagandat. Peterson alustas intervjuud väitega: „On tunne, et kõik läänemeelsed Eesti erakonnad võitlevad meie vastu. Te ei kujuta ette, millise surve all me oleme“ (Voomets & Lind, 2023). Järgnevalt väitis ta, et Eesti olukorra muutmiseks tuleks korraldada ülestõus või sissisõda (Hussar, 2023).

Valimiste põhjal võib järeldada, et otsene poliitiline toetus Kremli-meelsetele jõududele Eestis on jäänud 2–3 protsendi piiresse.

10. märtsil 2023 arreteeriti Peterson koos teise Kremli-meelse Koos/Vmeste liikumise aktivisti Dmitri Rustiga ja Venemaa kodaniku Andrei Andronoviga. Süüdistuse kohaselt korraldasid Peterson ja Rusti 2022. aasta oktoobrist kuni 10. märtsini 2023 Venemaalt saadud juhiste kohaselt vägivalldatut tegevust Eesti Vabariigi iseseisvuse, suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse vastu. 7. septembril 2023 saatis Riigiprokuratuur kriminaalasja kohtusse (ERR, 2023a; ERR, 2023b).

Tolleaegne Eesti siseminister Lauri Läänemets ütles, et Petersoni tegevus võib kujutada ohtu Eesti julgeolekule ja ta pidi tegema koostööd Venemaa eriteenistustega, et jõuda Donetsk rindejoonele (Landeiro, 2023). Praeguse seisuga on see protsess käimas. Oktoobris määras kohus Petersonile 150 000 euro suuruse kaitsjoni, mille tasumisel võib ta vabastada (ERR, 2024).

Venemaa poliitikat pooldavaid ja Ukraina-vastaseid narratiive on sotsiaalmeedias levitanud mõned poliitikud, sh endine Võru linnavolikogu liige Kertu Luisk, kes väitis muu hulgas, et NATO on Kiievi illegaalse okupatsioonivalitsuse toel ehitanud Ukrainasse üheksa illegaalset ja rahulepingut rikkuvat sõjaväebaasi ja tõmmanud sellega Ukraina sõtta ilma rahva nõusolekuta (Võsoberg, 2022).

2023. aastal liitus Luisk uue Venemaa-sõbraliku erakonnaga ERE (Eesti Rahvapartei), millesse kuuluvad Kremli-meelsete seisukohtadega inimesed, sh mõned endised EKRE ja Koos-liikumise liikmed. Erakond on konservatiivse maailmavaatega ja selle poliitilises programmis on kirjas, et Eesti peaks olema Venemaa agressioonis Ukraina vastu neutraalne.

Üks ERE juhtidest, ettevõtja Harry Raudvere (raadiojaama Nõmme Raadio omanik, mis on populaarne alternatiivsete poliitikute seas), ütles erakonna avakoosolekul, et Venemaa ei ole Eestile pärast Nõukogude Liidu lagunemist midagi halba teinud, on aidanud Eesti majandust, „sünkrooninud elektrit“ ning andnud odavat kütust ja gaasi, mistõttu suhteid Venemaaga tuleks hoopis parandada (Voomets, 2023).

Mõne EKRE poliitiku vastandlike avalduste põhjal Ukraina sõja kohta ei saa järeldada, et erakond tervikuna toetab oma poliitilistes diskursustes Venemaa Föderatsiooni strateegilisi eesmärke ja poliitilisi väljundeid, kuigi nad võivad kohati väljendada sümpaatiat Kremli ideoloogia konservatiivsete seisukohtade suhtes.

2023. aasta aprillis ütles Andres Raid, endine ajakirjanik ja EKRE kandidaat Riigikogu valimistel, Kuku raadiojaamale antud intervjuus, et ta käis Venemaa poolt okupeeritud Donetskis piirkonnas, sh Mariupolis, et uurida, kas kuuldused Ukraina laste röövimisest võivad osutuda tõeks. Ta ütles, et olukord ei olnud nii halb, kui seda on meil kujutatud, linna ehitatakse Venemaa abiga üles, paljud Mariupoli koolid olid hästi korraldatud ja laste röövimistest ei olnud teateid (Raid, 2023).

2023. aasta jaanuaris kirjutas Eesti Ekspress, et Vsevolod Jürgenson (toona EKRE liige) esines Eesti suurimas venekeelses sotsiaalmeediagrupid Tallintsõ (tallinlased) Facebookis väidetega, et Ukraina president on narkomaan. Jürgensoni sõnul on Ukraina abistamine mõttetu, sest see on maailma kõige korrumpeerunud riik (Eesti Ekspress, 2023). Varsti pärast seda heitis EKRE Jürgensoni oma liikmeskonnast välja ning teatas, et „EKRE toetab ühemõtteliselt Ukraina võitlust oma riigi, rahva ja iseseisvuse eest. Oleme hääletanud kõigi Ukrainat toetavate Riigikogu seisukohavõttude poolt. Paljud erakonnaliikmed teevad Ukraina toetamiseks isiklikke jõupingutusi, kogudes annetusi ja viies need ise Ukrainasse“ (Pulk, 2023).

KREMLI POLIITILISED DISKURSED LÄÄNE DEMOKRAATLIKKE PÕHIMÕTTEID LÕHESTAMAS

Covid-19 pandeemia ajal levisid Venemaa kaudu Eestissegi mitmed vandenõuteooriad, mis väitsid, et pandeemiavastase võitluse toel luuakse Euroopa Liidu riikides autoritaarset kontrolli elanike üle, võttes arvesse pandeemia tahtlikku korraldamist, sh tahtlikku ravi katkestamist ja vaksineerimist ainetega, mis ei kaitse, vaid tekitavad tõsisemaid kõrvalmõjusid ja tervisekahjustusi. Eespool mainitud Kertu Luisk on väitnud, et „koroonavastane kaitsesüst on tervisele või isegi elule ohtlik“ (Võsoberg, 2022).

Big Pharma vandenõuteooria, mis

väidab, et üle maailma levivad pandeemiad on kas väljamõeldised või organiseeritud suurte Lääne ravimifirmade huvides, tekkis juba enne COVID-19 kriisi.

Mõiste „Big Pharma“ on kasutusel lühendina abstraktse üksuse kohta, mis hõlmab farmaatsiatööstuse korporatsioone, valitsusasutusi, valitsusväliseid organisatsioone, poliitikuid ja sageli ka arste, kellel on osalus ligi kolme triljoni suuruses retseptiravimiäris ja kes teevad salaja koostööd avalike huvide vastu (Blaskiewicz, 2013).

Stocktoni Ülikooli kriitilise mõtlemise kaasprofessori Robert Blaskiewicz kohaselt on Big Pharma neli klassikalist vandenõuteooria tunnusojoont:

- 1) eeldus, et vandenõu on toime pandud väikese pahatahtliku salakavala grupi poolt;
- 2) usk, et üldsus ei tea tõde ja seda varjatakse;
- 3) tõendite puudumist käsitletakse kui tõendeid;
- 4) teooria toetuseks kasutatavad argumendid on irratsionaalsed, vääriti mõistetud või mõnel muul moel ekslikud.

Näiteks 1998. aasta veebruaris ajakirjas The Lancet avaldatud uuringus väitis Briti vaktsiinivastane aktivist Andrew Wakefield, et MMR-vaktsiini ja autismi vahel on seos, mille põhjal tekkis vandenõuteooria, et vaktsiinid muudavad inimesed autistlikuks ja seda teooriat on teiste hulgas toetanud praegune Donald Trumpi administratsiooni tervishoiu- ja inimteenuste minister Robert F. Kennedy jr (Smith, 2021).

Kremli ja Lääne paremäärmslike poliitikute vaated globaalsele poliitilisele maastikule on sageli sarnased. Konservatiivne USA majandusteadlane ja autor Paul Craig Roberts on korduvalt esinenud Kremli-meelsetes väljaannetes, nt Geopolitica.ru-s.

Muuhulgas on ta kritiseerinud Ameerika Ühendriikide varasemate administratsioonide poliitikat ja kirjeldanud 2013–2014 Maidani sündmusi kui USA sihipärast operatsiooni Venemaa vastu (Dontsova, 2014). Roberts (2021) kirjutab vaksineerimisprogrammide kohta:

„Teame, et vaktsiin ei kaitse. Dr Fauci, vaksineerimisprogrammi juhtiv pooldaja ja Big Pharma juht, tunnistab seda. See on põhjus, miks ta ütleb, et topeltvaktsineeritud peaksid kandma maske ja saama kordussüste. ... Nüüd on meil mitu tuhat juhtumit, kus rasedad naised kaotavad vaktsiini tõttu lapsi. ... Klaus Schwab, [Davosi] Maailma Majandusfoorumi looja ... , on aastakümneid organiseerinud, kasvatanud ja juurutanud lääne eliiti, et uus maailmakord peaks koosnema eliidi valitsemisest, mitte demokraatiast ja põhiseadustest ...“ (Roberts, 2021).

Robertsile sarnaseid Lääne isemõtlejaid ja autoreid, kes jagavad Venemaa strateegilisi narratiive ning kelle ideid ja sõnavõtte Venemaa mõjutustegevus kasutab ja võimendab, on ilmselt omajagu. Mitmed äärmuslikud poliitikud on kritiseerinud riikide valitsusi Ukraina toetamise eest, väites, et Ukrainat aidatakse oma riigi kodanike heaolu arvelt.

Euroopa Parlamendis hääletasid Alternatiiv Saksamaale (AfD) ja Austria Vabaduspartei liikmed süstemaatiliselt Ukraina toetamise vastu. Neil erakondadel on kaugeleulatuvad kontaktid Kremliga. Euroopa Parlament väljendas möödunud aastal muret, et Venemaa on süstemaatiliselt hoidnud kontakte paremäärmuslike ja vasakäärmuslike parteide ning teiste äärmuslike vaadetega isikute ja liikumistega, et suurendada toetust Venemaa Föderatsiooni strateegilistele eesmärkidele Euroopa Liidus (European Parliament, 2024).

Šehhovtsov (2018) vaatles oma doktoritöös mitmete paremäärmuslike poliitikute poliitilist retoorikat Euroopas. Ta väidab:

„Läänes on kasvanud mure Vladimir Putini Venemaa ja eelkõige Euroopa paremäärmuslike jõudude lähenemise või vähemalt mugavusabielu pärast. Tõepoolest, me oleme olnud tunnistajaks üha enamatele paremäärmuslike poliitikute avaldustele, milles kiidetakse Putini Venemaad, ning viidatakse kontaktidele Euroopa paremäärmuslaste ja Venemaa ametnike ning teiste osalejate vahel“ (Shekhovtsov, 2018: 12). AfD juhtivat poliitikut süüdistati Kremli-meelselt strateegilt raha võtmises ja ühel teisel olid sidemed Venemaa luuretöötajaga (van Rij, 2024; Rankin, 2024).

Kremli-meelsed meediaväljaanded kasutavad desinformatsioonikampaaniates intensiivselt hirmu tekitavaid narratiive Ukraina pagulaste negatiivse mõju kohta Euroopa ühiskonnale, püüdes kasutada EL-i rändekriisist kasvanud skeptitsismi pagulaste integratsiooni suhtes EL-i liikmesriikides. Tihti peale leiavad need vastukaja äärmuslusse kalduvates poliitilistes ringkondades.

Mart Helme väitis 2022. aasta aprilli alguses Riigikogus esinedes, et Ukraina sõjapõgenikud toovad Eestisse nak-kushaigusi ja võivad hakata tegelema prostitutsiooniga:

Mul on üks poeg arst, ma suhtlen arstidega. Arstid ütlevad, et see tervisepilt on kohutav. HIV tuleb tagasi. Nakkushaigusi tuuakse sisse Ukrainast, mida me arvasime, et Eestis ei ole enam kunagi. Ei, need tulevad meile tagasi, sest kümned tuhanded inimesed tulevad ja toovad neid siia (Delfi, 2022).

AfD poliitik Alice Weidel väitis, et Saksamaa koalitsioonivalitsus on „mitte ainult loonud tohutu varjupaigatööstuse, vaid on omavalitsusi sisserändajate majutamisega täielikult üle koormanud ja selle tõttu kannatavad Saksa maksumaksjad“ (Hybrid Warfare Analytical Group, 2023). Vene propaganda levitas sarnaseid narratiive aastaid (Euromaidan Press, 2014).

Venemaa mõjuoperatsioone iseloomustavad mustrid, mis hõlmavad ka varjatud

ja nähtamatuid tegevusi alates mainerünnakutest kuni teabega manipuleerimiseni, mille eesmärk on hävitada usaldust Eesti ametivõimude vastu. Toetus Venemaa Föderatsioonile ei ole mõjutustegevuse tulemusel olulisel määral kasvanud, sest tal on raske muutuda atraktiivseks Eesti avalikkuse enamuse jaoks, kes on olnud väga aktiivne Ukraina toetamisel. Mõjutustegevus on olnud palju edukam läänevastaste ja demokraatiavastaste meeleolude õhutamisel, eriti pärast majandusliku olukorra halvenemist. Venemaa ei paku usaldusväärseid alternatiive Lääne juhitud demokraatlikule maailmakorrale, vaid keskendub pigem usaldamatuse, ebakindluse ja hirmu tekitamisele, mille eesmärk on hävitada Lääne ühiskondade sisemine stabiilsus.

Alternatiivsed liikumised – olenemata sellest, kas nende tegevus Venemaa toetamisel on teadlik või mitte – võivad olla kasulikud vahendid, et varjata teabega manipuleerimise päritolu, mille tulemusel ei pruugi potentsiaalne tarbija esitatud teavet seostada Venemaaga. Teabe mõjutamise operatsioonid võivad olla suunatud nende vastu, kes võivad ohustada Venemaa strateegilisi eesmärke, st Lääne institutsioonide, liberaalse demokraatliku maailmavaate või seda vahendavate poliitikute, Ukrainale abi andvate organisatsioonide ja paljude teiste vastu.

Näiteks intensiivistusid rünnakud Eesti endise peaministri Kaja Kallase ning tema valitsuse ja selle liikmete vastu pärast seda, kui Kallas rääkis väga jõuliselt Ukraina toetuseks ja mõistis Venemaa tegevuse hukka. 2023. aasta veebruaris lisati Kallase ja riigisekretär Taimar Peterkopi nimed Venemaa Siseministeeriumi tagaotsitavate isikute nimekirja. Miks Kallas ja Peterkop Venemaal tagaotsitavaks kuulutati, ei ole teada, kuid see võib olla seotud nõukogudeaegsete mälestusmärkide eemaldamisega Eestis pärast Venemaa laiaulatusliku sõjalise agressiooni puhkemist Ukraina vastu (Kook, 2024).

Kampaaniakorras on kritiseeritud

Rootsit ja Soomet nende NATO-ga liitumise taustal. Liberaalseid Lääne liidreid, nagu Joe Biden, Olaf Scholz või Emmanuel Macron, on rünnatud pärast nende Ukraina-meelsete otsuste tegemist. Nende kritiseerimine ei pruugi põhineda otseselt Venemaa vastu suunatud tegevusel, kuid neist püütakse luua negatiivset kuvandit kui nõrkadest, isekatest ja otsustusvõimetustest poliitikutest.

***Alternatiivsed liikumised
– olenemata sellest, kas
nende tegevus Venemaa
toetamisel on teadlik
või mitte – võivad olla
kasulikud vahendid,
et varjata teabega
manipuleerimise
päritolu, mille tulemusel
ei pruugi potentsiaalne
tarbija esitatud teavet
seostada Venemaaga.***

Kui suudame mõjuoperatsioone tuvastada väga varases staadiumis, siis saame neid ennetada või vähemalt nende kahjulikku mõju minimeerida. Algsaasis võib kriisi eskaleerumise protsess toimuda varjatult, kuid selle intensiivsus võib aja jooksul muutuda. Tõhus strateegiline kommunikatsioonisüsteem, mis hõlmab kõiki ühiskonnakihte, sealhulgas erinevaid kogukondi ja huvigruppe (sh nende operatsioonide sihtrühmad, nagu venekeelne kogukond), aitaks Eestil Venemaa infomõju vastu võidelda ja ühiskonna vastupanuvõimet Venemaa tegevusele parandada.

Eesti vastutegevus peab olema pingeid maandav, mitte neid eskaleeriv. Teatud tingimustel võib hirm soodustada sotsiaalsel konsolideerumist, kuid ainult lühiajaliselt. Seetõttu on sidus ja toimiv ühiskond jätkusuutlikum ja pingete eskaleerimine tähendab abikätt vastaspoolele.

Vastutegevuses tuleks rohkem tugineda faktidele, mitte hinnangulistele „suurte narratiivide“ loomisele, mida vastaspool saab elanikkonna vastandamisel ja ühis-

***Kui suudame
mõjuoperatsioone
tuvastada väga
varases staadiumis, siis
saame neid ennetada
või vähemalt nende
kahjulikku mõju
minimeerida.***

konna destabiliseerimisel edukalt kasutada. Näiteks võiks kirikuvaidluses mitte rõhutada niivõrd Moskva Patriarhaadile alluvale Eesti Kristlikule Õigeusu Kirikule antavat institutsionaalset hinnangut, vaid tuua välja kiriku esindajate konkreetseid tegevused, kus nad on sõnades või tegudes lähtunud Venemaa Föderatsiooni huvidest.

KOKKUVÕTTEKS

Venemaa mõjutustegevusele aitas kaasa Venemaa Föderatsiooni meediakanalite, eelkõige telekanalite domineerimine Eesti venekeelses meediaruumis 2022. aastani. Nüüdki on palju võimalusi, kuidas Venemaalt lähtuv mõjutustegevus saab levida. Sotsiaalmeediaplatvormid, kanalid ja satelliitside on väga tõhusad, et Venemaa narratiivid jõuaks potentsiaalse tarbijani Eestis.

Venemaa mõjutustegevuse peamine eesmärk Euroopas ja Eestis on populariseerida „Lääne allakäigu“ kuvandit ja tugevdada läbi ühiskonna polariseerimise usaldamatust liberaaldemokraatliku väärtussüsteemi vastu. Digitaliseerimine on avanud erinevaid uksi infomanipulatsioonideks, mille kaudu võib väärinfo jõuda sihtrühmani varjatud viisil, ilma et seosed teabeallikaga oleksid selgelt tuvastatavad. Eesti halvenenud majanduslik olukord pärast Covid-19 pandeemiat ja sõda Ukrainaga võib soodustada erinevate hirmu tekitavate narratiivide levikut ja provotseerida sotsiaalseid rahutusi, kuid see võib ka suurendada toetust alternatiivsetele liikumistele, mis võivad muutuda Venemaa Föderatsiooni tegevuse suhtes vähem kriitiliseks.

Avalikult toetavad Venemaad väiksemad poliitilised liikumised (Koos/Vmeste, ERE), kelle mõju Eesti ühiskonnale on piiratud. Viimased parlamendivalimised näitasid siiski, et toetus Kremli-meelsetele poliitikutele on mõnevõrra kasvanud, samuti on Kremli-meelsed poliitikud ja nende tegevus Eesti meedias rohkem tähelepanu pälvinud.

Venemaast lähtuvate desinformatsioonikampaaniate puhul on Eesti jaoks oluline pakkuda usaldusväärseid ja terviklikku teavet andvaid allikaid, et tasakaalustada faktide väärsti tõlgendamist ja valeuudiste levitamist. Vastasel juhul võib mõjutustegevus kiiresti murda ühiskonna vastupanuvõime ja viia poliitilised otsused irratsionaalsete lahendusteni. Alternatiivsed liikumised, mis kasutavad oskuslikult ära uusi meedialahendusi, võivad muutuda vaenulike jõudude otsesteks või kaudseteks koostööpartneriteks mõjutuskampaaniates, sest nad on nagu Venemaagi rahulolematud Lääne liberaalse demokraatiaga. Me peaksime olema teadlikud, et ühiskonna polariseerumine muudab selle nõrgemaks ja kättesaadavamaks neile, kellel võivad olla ebasõbralikud kavatsused.

KASUTATUD ALLIKAD

- Altosaar, A. (23.09.2023). Sõja poolt nurka surutud eestivenelased. *Postimees*.
<https://arvamus.postimees.ee/7860299/ak-fookus-soja-poolt-nurka-surutud-eestivenelased>
- Balint, K., Wildon, J., Arcostanzo, F., & Reyes, K. D. (2022). Effectiveness of the Sanctions on Russian State-Affiliated Media in the European Union: An Investigation into Website Traffic and Possible Circumvention Methods. London: Institute for Strategic Dialogue.
- Baltnews. (16.01.2024). Дело Морозова. Как работает репрессивная машина в Эстонии. *Baltnews*. <https://baltnews.com/v-ehstonii/20240116/1026208899/Delo-Morozova-Kak-rabotaet-repressivnaya-mashina-v-Estonii.html>
- Blaskiewicz, R. (22.04.2013). The Big Pharma Conspiracy Theory. *Medical Writing*.
<https://journal.emwa.org/good-pharma/the-big-pharma-conspiracy-theory/>
- Delfi. (13.04.2023). Mart Helme seostas Ukraina sõjapõgenikke prostitutsiooni ja HI-viiruse tagasitulekuga. Ratas: õudne ja tulgastav! *Delfi*. <https://www.delfi.ee/artikkel/96407309/mart-helme-seostas-ukraina-sojapogenikke-prostitutsiooni-ja-hi-viiruse-tagasitulekuga-ratas-oudne-ja-tulgastav>
- Dek, A. *et al.* (2018). Virtual Russian World in the Baltics. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- Eesti Ekspress. (18.01.2023). EKRE poliitik valimisvideos: 99% Eesti abist Ukrainale varastatakse ära ja Zelenskõi on narkomaan. *Eesti Ekspress*. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120129340/ekre-poliitik-valimisvideos-99-eesti-abist-ukrainale-varastatakse-ara-ja-zelenskoi-on-narkomaan>
- Einmann, A. (19.06.2024). GRU värbas Eestis luuranud professori juba 1990. aastate alguses. *Postimees*.
<https://www.postimees.ee/8043515/gru-varbas-eestis-luuranud-professori-juba-1990-aastate-alguses>
- Einmann, A. (22.09.2022). Kohus mõistis Surematu Polgu aktivisti süüdi Eesti riigi vastases tegevuses. *Postimees*.
<https://www.postimees.ee/7610908/kohus-moistis-surematu-polgu-aktivisti-suudi-eesti-riigi-vastases-tegevuses>
- ERR. (2023a, 07.11.). Riigireetmises süüdistatav Peterson astus kohtu ette. *ERR*.
<https://www.err.ee/1609157461/riigireetmises-suudistatav-peterson-astus-kohtu-ette>
- ERR. (2023b, 16.06.). Riigikohus jättis Sergei Seredenko süüdimõistmise muutmata. *ERR*.
<https://www.err.ee/1609009751/riigikohus-jattis-seredenko-suudimoistmise-muutmata>
- ERR. (07.10.2024). Kohus lubab Aivo Petersoni 150 000-eurose kautsjoni vastu vabadusse. *ERR*.
<https://www.err.ee/1609483696/kohus-lubab-aivo-petersoni-150-000-eurose-kautsjoni-vastu-vabadusse>
- Eslas, U. (31.05.2017). How a social media joke became anti-NATO propaganda in Estonia. *CEPA*.
<https://www.stopfake.org/en/how-a-social-media-joke-became-anti-nato-propaganda-in-estonia/>
- Euromaidan Press. (11.10.2014). Russian media lies: prostitution and the Ukrainian National Guard. *Euromaidan Press*.
<https://euromaidanpress.com/2014/11/10/russian-media-lies-prostitution-and-the-ukrainian-national-guard/>
- European Parliament. (2024). Joint motion for a resolution [...] RC-B9-0262/2024. <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>
- Espak, P. (20.01.2024). Venemeelne ja läänevastane marksist Vjatšeslav Morozov. *ERR*.
<https://www.err.ee/1609228107/peeter-espak-venemeelne-ja-laanevastane-marksist-vjatcheslav-morozov>
- Dontsova = Донцова, Е. (13.03.2014). Так дипломатия не работает, это империализм. *Известия*. <https://iz.ru/news/567410>
- Hankewitz, S. (27.04.2021). Russia puts Estonia on the „unfriendly“ countries' list. *Estonian World*. <https://estonianworld.com/security/russia-puts-estonia-on-the-unfriendly-countries-list/>
- Hosaka, S. (30.06.2014). Jaapani politoloog Sanshiro Hosaka: minu arvamus Morozovi kohtuotsuse taustal. *Vabariik*.
<https://vabariik.ee/kolumn/jaapani-politoloog-sanshiro-hosaka-minu-arvamus-morozovi-kohtuotsuse-taustal/>
- Hussar, K. (05.03.2023). Kremli propagandakanalis eestlasi ülestõusule kutsunud Aivo Peterson ei saanud riigikokku. *Delfi*.
<https://www.delfi.ee/artikkel/120152744/kremli-propagandakanalis-eestlasi-ulestousule-kutsunud-aivo-peterson-ei-saanud-riigikokku>
- Hybrid warfare analytical group. (20.12.2023). Ukrainian refugees in Europe: a target of Russian propaganda. <https://uacrisis.org/en/ukrayinski-bizhentsi-v-yes-u-fokusi-rosijskoyi-propagandy>
- Isachenkov, V. (21.11.2021). Kremlin denies plans to invade Ukraine, alleges NATO threats. *AP News*.
<https://apnews.com/article/ukraine-europe-russia-moscow-83ed7632b8a544ff733cdfbfbca56e77>
- Jõesaar, A. *et al.* (2014). Media for Russian language minorities: The role of Estonian Public Broadcasting (ERR) (1990–2013). *Central European Journal of Communication*, 2: 253–272.
- Jõesaar, A. (2015). One country, two polarised audiences: Estonia and the deficiency of the Audiovisual Media Services Directive. *Media and Communication*, 3/4: 45–51.
- Kaitsepolitsei amet. (18.06.2024). Kohus mõistis Viatcheslav Morozovi süüdi luuretegevuses. <https://kapo.ee/et/content/kohus-moistis-viatcheslav-morozov-suudi-luuretegevuses/>
- Kantar Emor. (2022). Teleauditooriumi ülevaade veebruaris 2022.
- Kantar Emor. (2024). Teleauditooriumi ülevaade.

- Kask, T. (18.02.2022). Stalnuhhin välismeediale: Ma ei usu Venemaa agressiooni, vaid Ukraina provokatsiooni. *Postimees*. <https://www.postimees.ee/7457593/stalnuhhin-valismeediale-ma-ei-usu-venemaa-agressiooni-vaid-ukraina-provokatsiooni>
- Kook, U. (13.02.2024). Kallas Venemaa tagaotsitavate nimekirja lisamisest: See on Venemaa tavapärane hirmutamistaktika. *ERR*. <https://www.err.ee/1609251816/kallas-venemaa-tagaoositavate-nimekirja-lisamisest-see-on-tavaparane-hirmutamistaktika>
- Lamp, B.-H. (13.09.2010). Tatrapaanika jõudis Venemaalt Eestisse. *Postimees*. <https://tarbija24.postimees.ee/312423/tatrapaanika-joudis-venemaalt-estisse>.
- Landeiro, I. (11.02.2023). Kohus võttis Aivo Petersoni kuni kaheks kuuks vahi alla. *Postimees*. <https://www.postimees.ee/7730324/kohus-vottis-aivo-petersoni-kuni-kaheks-kuuks-vahi-alla>
- Levtšenko, J. (19.01.2023). Venemeelse konservatiivid ja vasakpoolsed ühes paadis: liikumine Koos tahab riigikokku. *Postimees*. <https://www.postimees.ee/7694716/venemeelse-konservatiivid-ja-vasakpoolsed-uhes-paadis-liikumine-koos-tahab-riigikokku>
- Lucas, E. & Pomerantsev, P. (2016). Winning the Information War: Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe. *CEPA Report*. Washington, DC: CEPA.
- McFaul, M. (22.11.2022). Explaining the Causes and Consequences of Putin's Invasion of Ukraine with Mike McFaul. *Youtube*. <https://www.youtube.com/watch?v=Wbz0ix2G5I>
- Mölder, H. (2011). The Culture of Fear in International Politics – A Western-dominated International System and Its Extremist Challenges. *KVÜÖA Toimetised*, 14 (2): 241–263.
- Mölder, H. (2021). Culture of Fear: the Decline of Europe in Russian political imagination. A. Krouwel & A. Önnersfors (toim), *A Continent of Conspiracies: Conspiracy Theories in and about Europe*. Abingdon-on-Thames, England, UK: Routledge, 231–252.
- Mölder, H. & Sazonov, V. (2020). The Kremlin's strategic narratives on the Baltic States during the Covid-19 Crisis. *The Bellona Quarterly*, 4: 35–54.
- Mölder, H., Sazonov, V., & Värk, R. (2015). Krimmi Venemaaga liitmise ajaloolised, poliitilised ja õiguslikud tagamaad. II. *Akadeemia*, 1: 77–104.
- Mölder, H., Sazonov, V., & Värk, R. (2014). Krimmi Venemaaga liitmise ajaloolised, poliitilised ja õiguslikud tagamaad. I. *Akadeemia*, 12: 2148–2161.
- Oskolkov, P. (26.10.2023). KOOS movement in Estonia: A lesson for Israel. *Besa*. <https://besacenter.org/koos-movement-in-estonia-a-lesson-for-israel/>
- Petrosyan, T. (11.02.2022). Estland und sein großer Nachbar: Hart an der Grenze. *Taz.de*. <https://taz.de/Estland-und-sein-grosser-Nachbar/!5831100/>
- Pulk, M. (18.03.2023). EKRE arvas Zelenskõid narkomaaniks sõimanud liikme erakonnast välja. *Postimees*. <https://www.postimees.ee/7693560/ekre-arvas-zelenskoid-narkomaaniks-soimanud-liikme-erakonnast-valja>
- Putin, V. (09.02.2024). Interview to Tucker Carlson, Kremlin. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=hYfBYtCY49k>
- Raag, I. (18.03.2022). This is Estonia and not the Russian Empire. *ERR*. <https://news.err.ee/1608535933/ilmar-raag-this-is-estonia-and-not-the-russian-empire>
- Raid, A. (06.04.2023). Viisiti okupeeritud Donbassi regiooni. *Kuku raadio*.
- Rankin, J. (22.04.2024). Von der Leyen criticises European far right for being „Putin's proxies“. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/29/ursula-von-der-leyen-criticises-european-far-right-for-being-putins-proxies>
- Roberts, P. G. (20.09.2021). Conquered by a Fake Pandemic, We Can Kiss America Good-bye. *Institute for Political Economy*. <https://www.paulcraigroberts.org/2021/09/20/conquered-by-a-fake-pandemic-we-can-kiss-america-good-bye/>
- Shekhovtsov, A. (2018). Russia and the European far right, doktoritöö, University College London.
- Smith, M. (15.12.2021). How a Kennedy built an anti-vaccine juggernaut amid Covid-19. *AP News*. <https://apnews.com/article/how-rfk-jr-built-anti-vaccine-juggernaut-amid-covid-4997be1bcf591fe8b7f1f90d16c9321e>
- Solts, V. (19.05.2023). Erakonna Koos juht Ivanov lahkus Venemaale ja juhib erakonda seal. *ERR*. <https://www.err.ee/1608983237/erakonna-koos-juht-ivanov-lahkus-venemaale-ja-juhib-erakonda-sealt>
- van Rij, A. (11.04.2024). The pro-Putin far right is on the march across Europe – and it could spell tragedy for Ukraine. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/apr/11/putin-far-right-europe-ukraine-eu-slovakia-russian>
- Voomets, E. (18.06.2023). Loomisel on uus partei ERE, mis tahab Venemaaga suhteid parandada. *Delfi*. <https://www.delfi.ee/artikkel/120204670/loomisel-on-uus-partei-ere-mis-tahab-venemaaga-suhteid-parandada>
- Voomets, E. & Lind, M. A. (26.02.2023). Riigikokku pürgiv Aivo Peterson käis Moskvast ja jõudis okupeeritud Donetskisse „eestlaste süüd“ otsima. *Delfi*. <https://www.delfi.ee/artikkel/120148892/riigikokku-purgiv-aivo-peterson-kais-moskvast-ja-joudis-okupeeritud-donetskisse-eestlaste-suud-otsima>
- Võsoberg, V. (16.03.2022). Rahvaesindaja levitas internetis Kremli-meelset propagandat. *Lõunaleht*. <http://www.lounaleht.ee/index.php?page=1&id=33220>
- Winnerstig, M. (toim). (2014). *Tools of Destabilization: Russian Soft Power and Non-military Influence in the Baltic States*. FOI-R-3990-SE.